

ΠΕΡΙΠΤΩΣΙΣ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΣ ΕΠΙΔΡΑΣΕΩΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΟΡΟΥΣ ΕΙΣ ΤΟΝ ΒΑΛΚΑΝΙΚΟΝ ΧΩΡΟΝ ΚΑΤΑ ΤΟΝ 18ον ΑΙΩΝΑ

Τὸν 18ον αἰῶνα τρεῖς ἔνθερμοι ἀγωνισταὶ μὲ κέντρον τὸ "Αγιον Ὄρος, τὸ ἐκλεκτὸν αὐτὸ τμῆμα τῆς μακεδονικῆς γῆς, ἐνῷ ἀκόμη ἡ πατρίς μας εύρισκετο ὑπὸ τὸ πέλμα βαρβάρου κατακτητοῦ, ἐφρόντισαν τόσον διὰ τὴν πνευματικὴν ἀναμόρφωσιν καὶ ἀναγέννησιν τοῦ Ἑλληνικοῦ Γένους, δόσον καὶ διὰ τὸν ἐκπολιτισμὸν τῶν γειτονικῶν λαῶν καὶ αὐτῆς ἀκόμη τῆς Κάτω Ρωσίας.

"Ὑπάρχουν ἄνθρωποι, οἵ διοῖοι καταλείπουν μέγα ρεῦμα ἰδεῖν. Ἡ ἔλευσίς των εἰς τὸν κόσμον αὐτὸν ἀποτελεῖ σταθμόν, καὶ μετὰ τὸν θάνατον παραμένουν ὡς φάροι φωτίζοντες τοὺς ἐπιγινομένους.

"Ο "Οσιος Νικόδημος δ "Αγιορείτης (1749-1809), δ "Αγιος Μακάριος δ Νοταρᾶς, Μητροπολίτης πρώην Κορινθίας (1731-1805) καὶ δ Ἱερομόναχος Ἀθανάσιος δ Πάριος (1722/25-1805) τυγχάνουν ἐκ τῶν ἀνθρώπων οἵ διοῖοι ἡργάσθησαν ἀόκνως ὑπὲρ τῆς Ὁρθοδόξου Παραδόσεως.

«Ο 18ος αἰών ἐν Ἀθῳ δόμοιάζει — κατὰ τὸν Κοσμᾶν Βλάχον¹ — εἰς πολλὰ μὲ τὸν 14ον, εἶναι δηλ. κρῆμα, ὡς ἐκεῖνος, καταπτώσεων καὶ ἀνορθώσεων τῶν Μονῶν, παρακμῆς καὶ ἀνορθώσεως πνευματικῆς τοῦ μοναχικοῦ βίου. Ο 18ος αἰών μετέχει τοῦ ζόφου τοῦ προηγουμένου αὐτοῦ αἰῶνος καὶ τοῦ φωτὸς τοῦ 19ου. Τὸ μοναχικὸν πνεῦμα, ὥθούμενον ὑπὸ τοῦ κατὰ τὸν 18ον γεννηθέντος πνεύματος τοῦ 19ου, προσπαθεῖ ψηλαφητῶς εἰς τὸ ἀμφίβολον ἔτι φῶς τοῦ ἀναφαινομένου λυκαυγοῦς νὰ ἀνεύρῃ τὴν ἀπολεσθεῖσαν δόδον καὶ ν' ἀνασυνδέσῃ τὸ διὰ τῆς ἀμαθείας κοπὲν νῆμα αὐτοῦ, ἀλλ' ἡ ἐπικρατοῦσα ἔτι ἀχλὺς τοῦ 17ου αἰῶνος καθέλκει αὐτὸ εἰς ματαιοσχόλους ἔριδας. Οπωσδήποτε, ἡ κατὰ τὸν 18ον αἰώνα γεννηθεῖσα ἐν Ἀθῳ πνευματικὴ κίνησις ἔμελλε, θᾶττον ἡ βράδιον νὰ φέρῃ καρποὺς τιμιωτέρους ἐὰν δ σάλος τῆς 3ης δεκαετίας τοῦ 19ου αἰῶνος δὲν ἐσάρωνε τὸ πᾶν».

Ίδου, ἐν δὲλιγοῖς ἡ εἰκὼν τῆς ἐν Ἀθῳ καταστάσεως κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα.
"Ἄς ἴδωμεν τί ἀκριβῶς συνέβη τὴν ἐποχὴν ἐκείνην εἰς τὴν Ἀγιώνυμον Πολιτείαν.

Εἶναι ἀληθὲς ὅτι, πρὸ τοῦ 18ου αἰῶνος τὸ σκότος τῆς ἀμαθείας, τὸ

1. K. Βλάχος (Διακόνος), Ἡ χερσόνησος τοῦ Ἀγίου Ὄρους Ἀθω καὶ αἱ ἐν αὐτῇ Μοναὶ καὶ οἱ μοναχοὶ πάλαι τε καὶ νῦν, Ἐν Βόλῳ 1903, σ. 110.

όποιον ἐπῆλθε μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἡθέλησαν νὰ ἔξαλείψουν οἱ κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα ἐπιστρέφοντες ἐκ τῆς Εὐρώπης εἰς τὴν χώραν μας πρῶτοι μορφωμένοι κληρικοὶ καὶ λαϊκοί. "Ἐν ἀλλο τμῆμα κατηρτισμένων ἀνδρῶν ἐξήρχετο ἐκ τῶν Ἱερῶν Μονῶν. Οὗτοι ἦσαν μαθηταὶ τῆς λεγομένης «Παραδοσιακῆς Σχολῆς». Ἐχοντες ως ὁδηγὸν τὴν ἐκκλησιαστικὴν παιδείαν, δὲν ἤργησαν νὰ ἀντιταχθοῦν εἰς τοὺς εἰς τὴν χώραν μας, ἐπιστρέφοντας «Δυτικούς».

Ἡ «Παραδοσιακὴ Σχολὴ» δὲν ἤργησε νὰ ἀντιταχθῇ εἰς τοὺς διπάδοὺς τῶν Οὐμανιστικῶν τάσεων τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης, αἱ ὅποιαι δὲν ἐδυσκολεύθησαν νὰ εύρουν διπάδους παρ' ἡμῖν.

Τὸ αὐτὸ συνέβη καὶ εἰς τὴν Ρωσίαν μεταξὺ τῶν «Σλαβοφίλων» (δηλαδὴ τῶν Παραδοσιακῶν) καὶ τῶν «Δυτικῶν» (δηλαδὴ τῶν ἐπιρρεπῶν πρὸς τὰς οὐμανιστικὰς τάσεις τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης).

Οἱ Κολλυβάδες¹ (οὗτως ὀνόμασαν εἰρωνικῶς τοὺς ἀγωνιζομένους ἐν Ἀγίῳ Ὁρει ὑπὲρ τῆς Ὁρθοδόξου Παραδόσεως οἱ ἀντίπαλοι των), ἤγωνισθησαν διὰ τὴν ἐπιστροφὴν εἰς τὴν Ὁρθόδοξον Παράδοσιν.

Εἰς τὸ Ἀγιον Ὅρος οἱ Κολλυβάδες εἶχον ἀρχηγέτας των τὸν "Οσιον Νικόδημον τὸν Ἀγιορείτην, τὸν ἵερομόναχον Ἀθανάσιον τὸν Πάριον καὶ τὸν ἐκτὸς τοῦ Ἀγίου Ὅρους διαβιοῦντα Ἀγιον Μακάριον, Μητροπολίτην πρώην Κορινθίας.

Ἡ φιλευθέρα διμάς ἀντετάχθη εἰς τὴν πνευματικὴν ἐργασίαν καὶ τὰς ἀπόψεις τῶν Κολλυβάδων. Ἐντὸς μικροῦ χρονικοῦ διαστήματος ἐπῆλθε τὸ σκάνδαλον τοῦ διχασμοῦ.

Πρώτη ἀφορμὴ ἐδόθη ὑπὸ τῶν μοναχῶν τῆς Σκήτης τῆς Ἀγίας Ἀννης. Αὐξηθέντες οἱ μοναχοὶ τῆς Σκήτης ἀπεφάσισαν νὰ ἀνοικοδομήσουν μεγαλύτερον Ἱερὸν Ναόν. Καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς ἀνοικοδομήσεως (1754-

1. Βλ. βιβλιογραφίαν ἐπὶ τοῦ θέματος :

α. Κ. Κ. Παπούλιδης, Εἰσαγωγὴ εἰς τὴν μελέτην τοῦ 'Οσίου Νικοδήμου τοῦ Ἀγιορείτου (1749-1809), «Ἀπόστολος Ἀνδρέας» (Κωνσταντινουπόλεως) ἀριθμ. 551-554, 31/1/1962, 7/2/1962, 14/2/1962 καὶ 21/2/1962.

β. Κ. Κ. Παπούλιδης, 'Ο 'Οσιος Νικόδημος ὁ Ἀγιορείτης, «Ἀπόστολος Ἀνδρέας» ἀριθμ. 633-652, 28/8/1963, 6/2/1964.

γ. C. Papouliidis, Nicodème L'Hagiorite (1749-1809), «Θεολογία» (Αθηνῶν) 2 (1966), σ. 294-313, 3 (1966), σ. 390-415, 4 (1966), σ. 576-590, 1 (1967), σ. 95-118, 2 (1967), σ. 301-313, καὶ ἀνάτυπον, Athènes 1967, σ. 102.

δ. C. Papouliidis, Le starets Paissij Velitchkovskij (1722-1794), «Θεολογία» 1-2 (1968) σ. 231-240, καὶ ἀνάτυπον, Athènes 1968, σ. 14.

ε. Τὸ ἀνωτέρω μετεφράσθη καὶ εἰς τὴν ἰσπανικήν, El Starets Paissij Velitchkovskij, «Oriente Cristiano» (Madrid) 4 (1969), σ. 429-435.

στ. C. Papouliidis, Portée Oecuménique du renouveau monastique au XVIIIe s. dans l'Église Orthodoxe, «Balkan Studies» (Thessaloniki) 10/1 (1969), σ. 105-112.

1755) οί μοναχοί ήργάζοντο χειρωνακτικῶς ἐπὶ 6 ὥμέρας. Τὸ Σάββατον ἔπρεπε — κανονικῶς — νὰ τελοῦν τὰ μνημόσυνα τῶν κεκοιμημένων. Οἱ Ἀγιαννανῖται μοναχοί, ἐπειδὴ τὸ Σάββατον διωργανοῦτο ἡ καθιερωμένη ἀγορὰ εἰς τὰς Καρυάς, μετέβαινον ἀμέσως μετὰ τὴν Θ. Λειτουργίαν εἰς τὰς Καρυάς (ἥ ἀπόστασις δὲν εἶναι μικρά), διὰ τὰς ἐμπορικὰς ἀνάγκας τῆς Σκήτης. Ἐπειδὴ ὅμως κατὰ τὸν ἔρανον διὰ τὴν ἀνοικοδόμησιν τοῦ Ἱεροῦ Ναοῦ, δικατάλογος τῶν κεκοιμημένων ηὔξανε μεγάλως καὶ ἔφθασε τὰς 12.000 (δύνματα, τὰ ὅποια ἔπρεπε νὰ ἀναγινώσκωνται!), οἱ Ἀγιαννανῖται μοναχοί ἐσκέφθησαν ὅτι, τελοῦντες τὰ μνημόσυνα μετὰ τὴν Θ. Λειτουργίαν τοῦ Σαββάτου, δὲν εἶχον τὸν ἀπαιτούμενον χρόνον διὰ τὴν μετάβασιν τῶν εἰς τὰς Καρυάς. Ὡς ἐκ τούτου ἀπεφάσισαν νὰ μεταφέρουν τὰ μνημόσυνα μετὰ τὴν Θ. Λειτουργίαν τῆς Κυριακῆς καὶ τὸ Σάββατον, ἀμέσως μετὰ τὴν Θ. Λειτουργίαν, νὰ ἀναχωροῦν διὰ τὰς Καρυάς.

Ἡ πρᾶξις αὕτη τῶν Ἀγιαννανῖτῶν μοναχῶν ἐσκανδάλισε τὸν Καυσοκαλυβίτην Διάκονον Νεόφυτον, διόποιος, καθηγητὴς τότε μετὰ τοῦ Εὐγενίου Βουλγάρεως εἰς τὴν Ἀθωνιάδα, ἥρχισεν ἐναντίον τῶν Ἀγιαννανῖτῶν μοναχῶν «δογματικὸν ἀγῶνα». Ὁ Καυσοκαλυβίτης Διάκονος Νεόφυτος εἶναι ὁ πρῶτος, ἐν χρόνῳ, Κολλυβᾶς (ἐξ οὗ καὶ εἰρωνικῶς ἡ δονομασία «Κολλυβᾶς»), ὃς ἦσκολοντο μόνον — διὰ τοὺς ἀντιπάλους τῶν — μὲ τὰ κόλλυβα). Ἔντὸς δὲ λίγου ἐμφανίζονται ὁ Ὀσιος Νικόδημος ὁ Ἀγιορείτης, διόποιος Ἀθανάσιος ὁ Πάριος, διόποιος Αγιος Μακάριος, Μητροπολίτης πρώην Κορινθίας, καὶ ἄλλοι.

Ἐτέρα ἀφορμὴ ἐδόθη τὸ 1785 ἐκ τῆς δημοσιεύσεως τοῦ περὶ τῆς Συγνῆς Θ. Μεταλήψεως βιβλίου (ἰδοὺ δὲ πλήρης τίτλος: «Ἐγχειρίδιον ἀνωνύμου τινὸς ἀποδεικτικὸν περὶ τοῦ ὅτι χρεωστοῦσιν οἱ χριστιανοὶ συχνότερον νὰ μεταλαμβάνωσιν...», Ἐνετίσιν 1777). Τὸ 1785 ὁ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Γαβριὴλ Δ' (1780-1785) κατεδίκασε συνοδικῶς τὸ βιβλίον, πληροφορητεὶς τὰ καθέκαστα παρὰ τὴν Ἱερᾶς Κοινότητος τοῦ Ἀγίου Όρους, διότι δῆθεν ἐνέβαλλε διχονοίας καὶ σκάνδαλα. Τὴν καταδίκην ἀνεγνώρισε καὶ ὁ Πατριάρχης Προκόπιος (1785-1789), ἀλλὰ ὁ Πατριάρχης Νεόφυτος Ζ' (1799-1801), ἥρε τὴν καταδίκην.

Συμπίπτει νὰ εἶναι τὰ αὐτὰ πρόσωπα Κολλυβάδες, τὰ ὅποια ὑποστηρίζουν τόσον τὴν τέλεσιν τῶν μνημοσύνων τὸ Σάββατον ὅσον καὶ τὴν συγνήν Θ. Κοινωνίαν. Ἀλλωστε, τόσον ὁ ἀριθμός τῶν μοναχῶν τῆς Κοινωνίας τοῦ Πάριος ὅσον καὶ ὁ Ὀσιος Νικόδημος ὁ Ἀγιορείτης, εἰς τὰς «Ἀπολογίας» τῶν¹ δὲν διαχωρίζουν τὰ δύο ἀνωτέρω θέματα.

1. Βλ. σχετικῶς:

α. Ἀθανάσιος τοῦ Πάριος, "Ἐκθεσις εἴτ" οὖν δημολογία τῆς ἀληθοῦς καὶ Ὁρθοδόξου πίστεως, γινομένη ὑπὸ τῶν ἀδίκως διαβληθέντων ὡς καινοτόμων. Πρὸς θεο-

Ἐξετάζοντες ἀμερολήπτως τὰς δύο τάσεις, αἱ ὄποιαι ὑπῆρχον τὸν 18ον αἰῶνα ἐν Ἀγίῳ Ὁρει, δὲν πρέπει νὰ ἐκπληττώμεθα. "Οσον καὶ ἂν ἐπέδρασεν διούμανισμὸς τῆς Δύσεως εἰς τὸν ἀντικολλυβάδες, ἐν τούτοις ἡ μεταβυζαντινὴ ἐποχή, ὡς συνέχεια τῆς βυζαντινῆς, εἶχε κληρονομήσει τὴν διχασμένην πνευματικὴν σκέψιν τοῦ Βυζαντίου. Οἱ μὲν ἀντικολλυβάδες κατηγόρουν τὸν Κολλυβάδες ὡς «ἀγραμμάτους» καὶ «καθυστερημένους». Οἱ δὲ κολλυβάδες κατηγόρουν τὸν ἀντικολλυβάδες ὡς «καινοτόμους» καὶ «ἀσεβεῖς πρὸς τὴν Ἱεράν Παράδοσιν». Ἀργότερον, τὸν 19ον αἰῶνα πλέον, ἡ διαμάχη αὕτη θὰ καταλήξῃ εἰς τὴν ἀντίθεσιν μεταξὺ ἀρχιμανδρίτου Θ. Φαρμακίδου καὶ τοῦ Κωνσταντίνου Οἰκονόμου τοῦ ἔξ Οἰκονόμων. Οἱ Κολλυβάδες ἔζητον, τὴν κατὰ τὸ δυνατόν ἐπιστροφὴν εἰς τὴν Ἐκκλησιαστικὴν Παράδοσιν καὶ τὴν πνευματικὴν ἄνοδον τοῦ λαοῦ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ἡ ἐπιστροφὴ εἰς τὴν Ἐκκλησιαστικὴν Παράδοσιν ἐννοεῖτο κυρίως ἀπὸ ἀπόψεως λειτουργικῆς. Ἔζητον τὴν συχνὴν συμμετοχὴν εἰς τὰ μυστήρια τῆς Ἐκκλησίας, τὴν αὐστηρὰν τήρησιν τοῦ Τυπικοῦ τῆς Ἐκκλησίας (ὡς π.χ. τὴν ἐπαναφορὰν τῆς λειτουργίας τῶν Προτυπασμένων Δώρων τὸ ἐσπέρας), ἔζητον τὴν μελέτην τῶν Πατερικῶν κειμένων (ὡς τὴν ἀνάλυσιν κειμένων τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, τὴν ἔρμηνείαν Ἱερῶν Κανόνων καὶ ταῦτα εἰς τὴν νεοελληνικὴν πρὸς πλήρη κατανόησιν ἐκ μέρους τοῦ λαοῦ). Οὕτω π.χ. διὰ τὸν Κολλυβάδες, ἡ τέλεσις μνημοσύνων τὴν Κυριακὴν ἥτο γεγονὸς «ἀνοίκειον» καὶ «ἀμαρτιῶδες». Κατὰ τὸν Κολλυβάδες προσέτι οἱ πιστοὶ ὁφείλουν νὰ μεταλαμβάνουν εἰς πᾶσαν ἑορταστικὴν λειτουργίαν. Οἱ ἀντικολλυβάδες δῆμος εἶχον σοβαροὺς λόγους ἐναντίον τῶν Κολλυβάδων. Ὁ 'Αθανάσιος ὁ Πάριος (Κολλυβάς) ἀναφέρει ὅτι κατηγορήθη διότι «ἀθετοῦσε καὶ τὰ ἐν τῇ Ἀναστασίμῳ ἡμέρᾳ τῆς Κυριακῆς καὶ διὰ τῶν ἰερῶν μερίδων τῶν ἐν τῇ Θ. Μετουσιώσει καὶ ἀπλῶς καὶ δισαδήποτε ἐν διαφόροις καιροῖς εὔχεται ὁ ἵερεὺς ὑπὲρ τῶν κεκοιμημένων ἐν τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ»¹. Ἡ ἀνωτέρω κατηγορία ἥτο σοβαρά, ἀλλά, ἐνῷ οἱ Κολλυβάδες ἔζητον τὴν μὴ τέλεσιν τῶν μνημοσύνων τὴν Κυριακήν, κατηγοροῦνται ὅτι δὲν ἀνεγνώριζον τὴν ὑπαρξίν τῶν μερίδων τῶν νεκρῶν κατὰ τὴν Προσκομιδήν.

Ἐτέρα κατηγορία, σχετικὴ πρὸς τὴν συχνὴν Θ. Κοινωνίαν, ὑπῆρξε καὶ ἡ σοβαροτέρα ἐναντίον τῶν Κολλυβάδων. Οἱ Κολλυβάδες κατηγοροῦν-

φιλῇ πληροφορίαν τῶν σκανδαλιζομένων. («Ἐγὼ ὁ ἐν μοναχοῖς Ἀθανάσιος ἔγραψα καὶ στέργω 1774, Ἀπριλίου γ'»). ἐν P. O u s t r i c h, Ftoroe pouethestvie po Sf. Gore Afonskoe, μέρος δεύτερον, Μόσχα 1880, σ. 485-495, καὶ

β. Νικοδήμος τοῦ Ἀγιορείτου, Ὁμολογία πίστεως ἥτοι ἀπολογία δικαιοτάτη κατὰ τῶν, δσοι (sic) ἀμαθῶς καὶ κακοβούλως ἐτόλμησαν παρεξηγεῖν καὶ διαβάλλειν Παραδόσεις τινὰς τῆς Ἀγίας Ἐκκλησίας. Καὶ ἄλλα τινὰ περὶ πίστεως ὑγιῆ καὶ Ὁθόδοξα φρονήματα τοῦ ἀνιδήμου διδασκάλου..., Ἐν Βενετίᾳ 1819, σ. 95.

1. Γ. I. Ζαβίρα, Νέα Ἑλλάς, Ἀθῆναι 1872, σ. 132.

ται ὅτι ἐκοινώνουν καθημερινῶς καὶ ὡς ἐκ τούτου ἐθεώρουν φθαρτὸν τὸ Σῶμα τοῦ Κυρίου «...ἀλλὰ τὸ χείριστον εἶναι — λέγει ὁ κατήγορός των ὁ Θεοδώρητος, προηγούμενος Λαυριώτης — τὸ νὰ κοινωνᾶσι καθ' ἐκάστην ἡμέραν τὸ δποῖον ἔχει κεκριμένον ἴον, τὸ διαλύεσθαι τὸ Σῶμα καὶ τὸ Αἷμα τοῦ Χριστοῦ καθὼς καὶ ἡ λοιπὴ βρῶσις. "Οθεν καθὼς καθ' ἐκάστην ἐὰν μὴ φάγωμεν οὐ ζῶμεν, οὕτω καὶ ἐὰν μὴ κοινωνῶμεν καθ' ἐκάστην, οὐ σωζόμεθα...»¹. «Κοντὰ εἰς τὰς ἄλλας συκοφαντίας — ἀπαντᾷ Νικόδημος ὁ Ἀγιορείτης — προσάπτουσι καὶ ταύτην καθ' ἡμῶν οἱ φιλολογίδοροι ἀδελφοί, ἥγουν ὅτι ἡμεῖς βαστάζομεν μέσα εἰς τὸ καμιλαύκιόν μας Ἀρτοφόριον μετὰ Ἀγίου Ἀρτου καὶ περιπατοῦντες εἰς τὸν δρόμον, εἰς δποῖον μέρος θελήσωμεν, καθήμεθα καὶ μεταλαμβάνομεν. Ταύτας ἡμεῖς τὰς προφανεῖς συκοφαντίας, ὅταν ἡκούσαμεν πρώτην φοράν, ἐγελάσαμεν, μᾶλλον δὲ κατεγελάσαμεν τὴν ἐκείνων μισαδελφίαν ἐπειδὴ ἡμεῖς ἂν δοκιμάσωμεν ἑαυτούς, κατὰ τὸν Ἀπόστολον, προετοιμαζόμεθα καὶ πηγαίνομεν εἰς Ναὸν Θεοῦ καὶ μεταλαμβάνομεν ὑπὸ τοῦ Ἱερέως...»². Οἱ ἀντικολλυβάδες δμως συνεχίζουν τὰς κατηγορίας καὶ αὐταὶ οὐδόλως ἡσαν ἐλαφραί. Ὁ πολὺς Θεοδώρητος, προηγούμενος Λαυριώτης, θέλει καὶ αἵρετικοὺς τοὺς Κολλυβάδες: «...καθὼς ἡ πλάνη τῶν Ρασκολνίκων ἐν τῇ Ρωσσίᾳ καὶ ὅμως ὁ ἀγών αὐτὸς ἀποβλέπει εἰς τὸ νὰ ἐλκύσωσιν πρὸς τὴν οἰκείαν δόξαν δῆλην τὴν τοῦ Χριστοῦ Ἔκκλησίαν, καθὼς καὶ αἱ λοιπαὶ αἱρέσεις...»³. Παρ' ὅλας τὰς κατηγορίας ἐναντίον τῶν Κολλυβάδων — ἀντιπαρέρχομαι καὶ ώρισμένας γελοίας, ὡς ἐκείνη π.χ. ὅτι Νικόδημος ὁ Ἀγιορείτης ἐδυσφήμει τὸν Κύριον, ἐπειδὴ ἀνέφερε εἰς τὸ ἔργον του: «Τὰ πνευματικὰ Γυμνάσματα» ὅτι ὁ Κύριος, κατὰ τὴν ἐπίγειόν του ζωήν, δὲν ἦτο ἄνευ ἐργασίας, ἀλλὰ ἦτο τέκτων τὸ ἐπάγγελμα⁴, ἐξ οὗ φαίνεται διὰ τοὺς ἀντικολλυβάδες ὅτι οἱ Κολλυβάδες ἡσαν καὶ «φραγμασόνοι» — ἡ Ἱερὰ Κοινότης τοῦ Ἀγίου Ὁρους ἀνεγνώρισε τὸ δρθῶς σκέπτεσθαι καὶ πράττειν Νικοδήμου τοῦ Ἀγιορείτου, «...Ἡμεῖς ἄπαντες ὁμοφώνως κηρύττομεν αὐτὸν καὶ διμολογοῦμεν εὐσεβέστατον, καὶ δρθοδοξώτατον, καὶ τῶν δογμάτων τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἔκκλησίας τρόφιμον, καθὼς καὶ ἐκ τῶν ἱερῶν καὶ κοινωφελῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ ἀποδεικνύεται, μέσα εἰς τὰ δόπια οὐδὲν φρόνημα αἱρέτικὸν περιέχεται...»⁵.

΄Αλλ' ἄς ἵδωμεν ποῖοι οἱ τρεῖς περὶ τὰ πάτρια ἀγωνισταί.

1. Εὐλ. Κουρίλα (Μητροπολίτου πρ. Κοριτσᾶς), Κατάλογος Ἀγιορειτικῶν χειρογράφων, «Θεολογία» 16 (1938), σ. 351 κ.έ.

2. Νικοδήμου τοῦ Ἀγιορείτου, Ὁμολογία πίστεως..., σ. 84

3. Εὐλ. Κουρίλα (Μητροπολίτου πρ. Κοριτσᾶς), ἔ.ἄ.

4. Νικοδήμου τοῦ Ἀγιορείτου, Γυμνάσματα πνευματικά, ἔκδ. 4η, Βόλος 1950, μελέτη ΚΓ' (β), σ. 187-193.

5. Νικοδήμου τοῦ Ἀγιορείτου, Ὁμολογία πίστεως..., σ. 47.

Ο ιερομόναχος Ἀθανάσιος ὁ Πάριος¹ (1722/25-1813), ἐγεννήθη εἰς τὸ χωρίον Κόστος τῆς Πάρου, ἐκ τοῦ Ἀποστόλου Τούλιου. Ἀργότερον ἐγκαταλείπει τὸ οἰκογενειακὸν ὄνομα «Τούλιος» καὶ ὑπογράφει ὡς «Πάριος». Εἶχε διδασκάλους εἰς τὴν Σμύρνην τὸν Ἱερόθεον Βολισμᾶν, εἰς τὸ "Αγιον Όρος τοὺς Νεόφυτον Καυσοκαλυβίτην καὶ Εὐγένιον Βούλγαριν καὶ εἰς τὴν Κέρκυραν τὸν Νικηφόρον Θεοτόκιν. Καρεὶς μοναχός, ἐδίδαξεν εἰς τὴν Ἀθωνιάδα καὶ ἀργότερον διεδέχθη τὸν Εὐγένιον Βούλγαριν εἰς τὴν Σχολαρχίαν τῆς Σχολῆς ταύτης. Ἐλαβεν ἐνεργὸν μέρος εἰς τὸ «Κίνημα τῶν Κολλυβάδων». Κατηγορηθεὶς ὡς αἱρετικός, καθηρέθη μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1776-1781. Ο Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, Γαβριὴλ Δ' (1780-1785) τὸν ἀπήλλαξε τῆς καθαιρέσεως, ἵδων ὅτι Ἀθανάσιος ὁ Πάριος ἔπεσε θῦμα συκοφαντιῶν. Εἰς τὴν Θεσσαλονίκην ἐδίδαξε καὶ διηύθυνεν ἐπὶ δωδεκαετίαν τὸ «Ἐλληνομουσεῖον», τὸ δόποιον ἥτο τὸ μόνον γυμνάσιον τῆς πόλεως κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην. Τὸ 1781 ἀναλαμβάνει τὴν θέσιν τοῦ Διευθυντοῦ τοῦ γυμνασίου τῆς Χίου, ἔνθα παραμένει μέχρι τοῦ θανάτου του. Ὑπῆρξε πολυγραφώτατος καὶ μαχητικώτατος ὑπὲρ τῆς Ὁρθοδόξου Παραδόσεως. Ἐφθασεν εἰς τὸ σημεῖον νῦν καθαιρεθῆ ἀπὸ τῶν ἰερατικῶν τάξεων, συκοφαντηθεὶς ὡς αἱρετικός, διὰ τοὺς ὑπὲρ τῆς Ὁρθοδοξίας ἀγῶνας του. Εἶναι γνωστὸς καὶ ὡς λογοτέχνης, ἀλλὰ καὶ ὡς ἐπιστήμων, μὴ ἐγκαταλιπών τὸ ποιμαντικόν του ἔργον. Ἐπιθυμεῖ τὴν ὑψώσιν τοῦ πνευματικοῦ ἐπιπέδου τῶν συμπατριωτῶν του. Καταφέρεται κατὰ τῆς Εὐρώπης διὰ τὰ νέα φιλοσοφικά της συστήματα. Συγκεκριμένως κατὰ τοῦ Βολταϊσμοῦ καὶ τοῦ ἀθεϊσμοῦ της. Ἔγραφε κάποτε: «Περὶ τῆς ἀληθοῦς φιλοσοφίας... Παραίνεσις ὀφέλιμος πρὸς τοὺς ἀδεῖς, τοὺς πέμποντας τοὺς υἱούς των εἰς τὴν Εὐρώπην». Ὡς Ὁρθόδοξοι, ἔλεγεν, ἔχομεν καὶ θύραθεν, ἀλλὰ καὶ θρησκευτικὴν φιλοσοφίαν. Οἱ Πατέρες τῆς Ἑκκλησίας μας δίδουν λύσεις εἰς ὅλα τὰ φιλοσοφικὰ θέματα. Οἱ ἔχθροι τῶν Κολλυβάδων, μὴ διαθέτοντες ἴστορικὰ κριτήρια, δὲν εἶναι εἰς θέσιν νῦν ἐρμηνεύσουν τόσον τὰς ὑπὲρ τῆς Ὁρθοδόξου Παραδόσεως θέσεις, δύσον καὶ τὸν «ἀντιλατινισμὸν» καὶ «φιλοτουρκισμόν» του. Ἀς λάβωμεν ὑπ’ ὄψιν ὅτι αἱ κατηγορίαι τοῦ Ἀδαμαντίου Κοραῆ περὶ Ἀθανασίου τοῦ Παρίου (διὰ τὸν «φιλοτουρκισμὸν» τοῦ τελευταίου), δύσον καὶ ἀνεύσταθον, προέρχονται κατὰ τοὺς παραδοσιακούς, ἐκ μέρους «καλβινίζοντος ἱατροφιλοσόφου». Ἀθανάσιος ὁ Πάριος ἀπέθανε χρεώστης λόγω τοῦ ἀλτρουϊσμοῦ του. Ἡρνήθη τὸ Ἐπισκοπικὸν ἀξίωμα. Ἔγραψεν ἔργα ἀπολογητικά, λειτουργιολογικά καὶ παιδαγωγικά. Εἰς 53 ἀνέρχονται τὰ ἐκ-

1. Βλ. σχετικῶς K. K. Παπούλιδη, 'Ο Ιερομόναχος Ἀθανάσιος ὁ Πάριος, «Ἀπόστολος Ἀνδρέας» 14/11/1962 καὶ C. Pouolidis, Nicodème L'Hagiorite, ξ.ά. (ἀντυπον), σ. 22-30, ἔνθα καὶ ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία.

δοθέντα και ἀνέκδοτα συγγράμματά του¹. Κατά τὸν Ρωμαιοκαθολικὸν Ἐπίσκοπον Louis Petit, ὁ Πάριος ὑπῆρξεν «ὁ πλέον διάσημος Ἑλλην τοῦ 18ου αἰῶνος μετὰ τὸν Εὐγένιον Βούλγαριν».

Ο Ἀγιος Μακάριος ὁ Νοταρᾶς², Μητροπολίτης πρώην Κορινθίας, τυγχάνει γόνος παλαιᾶς οἰκογενείας, τῶν Νοταράδων, ἔλκων τὴν καταγωγήν του ἐκ τῶν βυζαντινῶν χρόνων. Οἱ πλέον γνωστοὶ τῆς οἰκογενείας του εἶναι Λουκᾶς ὁ Νοταρᾶς, ὁ τελευταῖος Μέγας Δοὺς τοῦ Βυζαντίου, ὁ Ἀγιος Γεράσιμος (1509-1579), ὁ Πατριάρχης Ἱεροσολύμων Δοσίθεος (1641-1707), καὶ ὁ ἀνεψιὸς τοῦ Πατριάρχου Δοσιθέου, Χρύσανθος, Πατριάρχης καὶ οὗτος Ἱεροσολύμων. Ο Ἀγιος Μακάριος, κατὰ κόσμον Μιχαήλ, ἐγεννήθη εἰς Κόρινθον τὸ 1731 ἐκ τοῦ Γεωργίου καὶ τῆς Ἀναστασίας. Κατ’ ἀρχὰς ἐκοινοβίασεν εἰς τὴν περιώνυμον Ἰ. Μονὴν τῆς Πελοποννήσου, τὸ Μέγα Σπήλαιον. Τὸ 1765 εἰς ἥλικιαν 34 ἐτῶν χειροτονεῖται Μητροπολίτης Κορινθίας. Τὰ γεγονότα τῆς ἔξεγέρσεως τῆς Πελοποννήσου τοῦ 1769 στεροῦν τὴν πόλιν ἀπὸ τὸν Ἐπίσκοπον αὐτῆς.

Κατ’ ἀρχὰς μετέβη εἰς τὴν Ζάκυνθον, ἀργότερον εἰς τὴν Κεφαλληνίαν καὶ τέλος εἰς τὴν Ὑδραν. Ἐκεῖ συνδέεται μετὰ τοῦ Ὁσίου Νικοδήμου τοῦ Ἀγιορείτου. Καρπὸς τῆς συνεργασίας τῶν δύο τούτων Ἀγίων ἀνδρῶν εἶναι ἡ συλλογὴ τοῦ περιεχομένου τῆς «Φιλοκαλίας», τοῦ «Ἐνεργετινοῦ», τῶν «Ἀπάντων τοῦ Συμεὼν τοῦ Νέου Θεολόγου» καὶ ἡ συγγραφὴ τοῦ «Περὶ συχνῆς Θ. Μεταλήψεως βιβλίου».

Συνεχῶς κινεῖται εἰς τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου Πελάγους. Εἰς τὴν Χίον συνδέεται μετὰ τοῦ ἱερομονάχου Ἀθανασίου τοῦ Παρίου. Ἐκ τῆς συνεργασίας των ἔχομεν σήμερον τὴν «Ἐπιτομὴν, ἢτοι Συλλογὴν τῶν τῆς πίστεως Δογμάτων», τὰ «Συναξάρια ὅλων τῶν Κυριακῶν», τὸ «Νέον Λειμωνάριον» καὶ τὴν δευτέραν ἔκδοσιν τῆς «Χριστιανικῆς Ἀπολογίας».

Εἰς τὴν Σμύρνην φροντίζει διὰ τὴν ἔκδοσιν τῆς Φιλοκαλίας. Εἰς τὴν Πάτμον ἐδίδαξεν ἐν τῇ Πατμαδὶ Σχολῇ.

Ἀπέθανεν ἐν Χίῳ, τὴν 16ην Ἀπριλίου 1805.

Δὲν ἀνεκηρήχθη ἐπισήμως εἰς ἄγιον ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ εἰςέβεια τῶν πιστῶν ὅμως τιμῷ πολὺ τὴν μνήμην του. Ἐορτάζεται σήμερον εἰς τὴν Χίον, τὴν Σύρον, τὴν Ἰκαρίαν, τὴν Πάτμον καὶ τὴν Κόρινθον. Εἰς τὸ χωρίον Ἐλάτα τῆς Χίου ὑπάρχει καὶ Ἰ. Ναὸς πρὸς τιμήν του.

1. Βλ. σχετικῶς D.T.C., I, μέρος δεύτερον, στ. 2189. Ἐξ ἄλλου τὰ ἔκδοθέντα, ὡς ἀνέκδοτα, συγγράμματα τοῦ Παρίου ὑπὸ τοῦ K. Δυού θεοφόρου τὸ 1938, είχον ἔκδοθῆ ὑπὸ τοῦ P. Ouspenkij τὸ 1899. (Βλ. σχετικῶς C. Papouliidis, Nicodème L’ Hagiorite, ἔ.α., σ. 30, σημ. 98).

2. K. K. Παπούλιδης, Ὁ Ἀγιος Μακάριος ὁ Νοταρᾶς, Μητροπολίτης πρ. Κορινθίας (1731-1805), «Ἀπόστολος Ἀνδρέας», 21/11/1962 καὶ C. Papouliidis, Nicodème L’ Hagiorite κλπ., ἀνάτυπον, σ. 18-22, ἐνθα καὶ ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία.

Τού ύπόδειγμα Ἱεράρχου. Συνεδύαζε πνευματικήν ίκανότητα και ἐπιστημονικήν ἔργασίαν. Καίτοι πένης ὁ Ἰδιος (ἀπὸ τοῦ ἔτους 1766 εἶχεν 100 γρόσια τὸ ἔτος ὡς εἰσόδημα), ἡτο γνωστὸς διὰ τὴν φιλανθρωπίαν του. Ἐβοήθησε φοιτητὰς διὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῶν σπουδῶν των.

Δὲν ἔτονίσθη ἀρκετὰ μέχρι σήμερον ἡ σημασία τῆς συμμετοχῆς του εἰς τὸ κίνημα τῶν Κολλυβάδων. Ἡτο ὁ ἐμψυχωτὴς τοῦ κινήματος.

Ἐκτὸς τῶν ὅσων ἔγραψε μὲ τὴν συνεργασίαν τῶν Ὁσίου Νικοδήμου τοῦ Ἀγιορείτου και Ἀθανασίου τοῦ Παρίου, ἔχομεν εἰσέτι τὴν «Ὀρθόδοξον Ὁμολογίαν» (μετάφρασις εἰς τὴν Ἑλληνικὴν τῆς Κατηχήσεως τοῦ Μητροπολίτου Μόσχας Πλάτωνος), τὴν «Συλλογὴν παραινέσεων και ὑποδειγμάτων τῶν Ὁσίων Πατέρων ἡμῶν» τὸν «Βίον τοῦ Ἀγίου Χριστοδούλου» και πλῆθος ἀξιολόγων ἐπιστολῶν.

Ο ἱστορικὸς Ζαβίρας ἀναφέρει περὶ τῆς προσωπικότητός του: «Ὑπῆρξεν εἰς τῶν τὰ πρῶτα φερόντων ἐν δημοσίαις λειτουργίαις και πολιτικαῖς διοικήσεσιν».

Ο Ὁσιος Νικόδημος ὁ Ἀγιορίτης (1749-1809)¹, κατὰ κόσμον Μιχαὴλ Καλλιβούτζης, ἀνεκηρύχθη εἰς ἄγιον ὑπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου τὸ 1955. Ἐσπούδασεν εἰς τὴν Σμύρνην παρὰ τῷ Ἱεροθέῳ Δενδρινῷ. Τὸ 1775 κείρεται μοναχὸς εἰς τὴν Ἱερὰν Μονὴν τοῦ Ἀγίου Διονυσίου τοῦ Ἀγίου Ὁρους. Ἡτο, τρόπον τινά, ὁ θεολόγος τοῦ κινήματος τῶν Κολλυβάδων. Χάρις εἰς τὰς ἀόκνους προσπαθείας αὐτοῦ ἔχομεν σήμερον περὶ τὰ 25 διγκάδη συγγράμματα, μεστὰ Ὀρθοδόξου πνευματικότητος, ἐν οἷς τὸ ἀντιπροσωπευτικὸν διὰ τὸν Ὀρθόδοξον μυστικισμὸν τοῦ 18ου αἰώνος «Συμβουλευτικὸν Ἐγχειρίδιον». Τὰ συγγράμματα τοῦ Ὁσίου Νικοδήμου κατανέμονται εἰς α) Ἐρμηνευτικά, β) Κανονικά, γ) Ἀσκητικά — μυστικά — ἡθικά, δ) Ἀγιολογικά και ε) Λειτουργιολογικά — Ὑμνολογικά². Ἐξ ἄλλου τὸ σύνολον τῶν ἐκδοθέντων και ἀνεκδότων ἔργων αὐτοῦ ἀνέρχεται εἰς τὸν ἀριθμὸν 107 και εἰς 112 τόμους². Ο Ὁσιος Νικόδημος τυγχάνει ὁ πρῶτος ἐκκλησιαστικὸς ἀνήρ, ἐρευνητὴς και συγγραφεὺς, βάσει τῶν διαφόρων χειρογράφων, μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Φροντίζει διὰ τὰς ἐκδόσεις τῶν ἔργων τοῦ Ἀγίου Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ και τοῦ Συμεὼν τοῦ Νέου Θεολόγου. Συγγράμματα τοῦ Ὁσίου Νικοδήμου τοῦ Ἀγιορείτου ἔχουν μεταφρασθῆ εἰς τὴν τουρκικήν, ρωσικήν και ρουμανικήν γλῶσσαν.

1. Αὐτόθι, *passim*. — Βλ. ἐπίσης και περὶ τοῦ ἔργου τοῦ Ὁσίου Νικοδήμου: K. K. Παπούλιδη, Ὁ ἡσυχασμὸς τοῦ Ὁσίου Νικοδήμου τοῦ Ἀγιορείτου, «Ἀπόστολος Ἀνδρέας», 5/12/1962 και 12/12/1962 και K. K. Παπούλιδη, Τὸ πνευματικὸν ἔργον τοῦ Ὁσίου Νικοδήμου τοῦ Ἀγιορείτου, «Ἀπόστολος Ἀνδρέας», 17/17/1962.

2. C. P a p o u l i d i s, Nicodème L'Hagiorite, ἔ.ἄ., σ. 65-90.

Οι τρεῖς ἀνωτέρω ἀναφερθέντες ὅστιοι ἄνδρες πιστεύουν ὅτι ἡ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἀναγέννησις εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπιτευχθῇ μόνον διὰ τῆς πιστῆς τηρήσεως τῆς Παραδόσεως καὶ διὰ τῆς ἀναβιώσεως τοῦ Ἡσυχασμοῦ, ἐνὸς ἡσυχασμοῦ δυναμένου νὰ ἐπιτευχθῇ ἐντὸς τῶν πλαισίων τῆς λειτουργικῆς ζωῆς. Γενικῶς εἶχε δίκαιον ὁ Ph. Meyer ὅταν ἔγραφε περὶ τοῦ Ὁσίου Νικοδήμου τοῦ Ἀγιορείτου ὅτι «ἔθεσε μὲν τὸν Ἡσυχασμὸν ἐπὶ τοῦ ωτοῦ ρωμαϊκοῦ στοῦ Ἀγιορείτης ἐξήτησε, διὰ τῆς εἰσαγωγῆς τῆς ἡσυχαστικῆς ζωῆς ἐντὸς τοῦ Κοινοβίου, τὴν συμφιλίωσιν τοῦ ἐρημικοῦ Ἡσυχασμοῦ μετὰ τῆς λειτουργικῆς ζωῆς.

Τὴν αὐτὴν τάσιν παρατηροῦμεν καὶ εἰς τὸν ἡσυχασμὸν τοῦ Ὁσίου Παΐσιου Βελιτσκόφσκου εἰς τὰς σλαβικὰς χώρας καὶ τὴν Ρουμανίαν.

Ἐκτὸς τῆς ἀναβιώσεως τοῦ ἡσυχασμοῦ καὶ τῆς λειτουργικῆς ζωῆς, ώς καὶ τῆς πατριστικῆς σκέψεως, πλήθος θεμάτων, ίκανῶν ὅπως μορφώσουν ἐκκλησιαστικῶς τὸν Ὁρθόδοξον κόσμον, ἀπησχόλησε τοὺς Κολλυβάδες εἰς τὴν ἐποχὴν αὐτῶν, ώς τὸ τῶν Ἱερῶν Εἰκόνων, τοῦ Ἀφορισμοῦ, τοῦ Μικροῦ καὶ Μεγάλου Ἀγιασμοῦ, τῶν Τιμίων Δώρων, τοῦ Ἀντιδώρου, κλπ.

Τὸ Κίνημα τῶν Κολλυβάδων δὲν ἐγένετο δεκτὸν εἰς αὐτὸν τὸν τόπον τῆς ἐμφανίσεώς του, τὸ «Ἀγιον Ὄρος, παρ' ὅλην τὴν κατευναστικὴν πολιτικὴν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου. Διότι ὅταν οἱ ἀντικολλυβάδες ἐτέλουν π.χ. τὰ μνημόσυνα τὴν Κυριακὴν καὶ οἱ Κολλυβάδες ἐπέμενον ὅτι ταῦτα πρέπει νὰ τελοῦνται τὸ Σάββατον, τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, διὰ Πατριαρχικῶν Γραμμάτων, ὑπεστήριζεν ὅτι εἶναι δυνατὴ ἡ τέλεσις μνημοσύνων καθ' οίανδήποτε ἡμέραν τῆς ἑβδομάδος². Εἶναι ὅμως ἀληθὲς ὅτι αἱ ἐκάστοτε κατευναστικαὶ ἐπεμβάσεις τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου δὲν προήρχοντο ἐκ τῆς πίστεως πρὸς τοὺς Κανόνας τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ ἐκ συγκαταβολῆς διότι ἡ ἔρις εἰς τὴν Ἀθωϊκὴν Πολιτείαν εἰσῆλθεν εἰς κρίσιμον φάσιν καὶ ἀπητεῖτο πλέον ἡ χρῆσις τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Οἰκονομίας (ἄν καὶ καθηρέθησαν πολλοί) εἰς τὴν ἀπόφασιν καὶ ὅχι ἡ χρῆσις τῆς ἀκριβείας.

Τὰς σκέψεις αὐτὰς περὶ «ἀκριβείας», «οἰκονομίας» καὶ «συγκαταβολῆς» τὰς δανείζεται καὶ ὁ ρῶσος Ἐπίσκοπος καὶ κλέπτης ἀγιορειτικῶν

1. P. h. Meyer, Die Theologische literatur des Griechischen Kirche, 1899, σ. 19 κ.έ., παρὰ B. Στεφανίδον, ἀρχιμ., Ἐκκλησιαστικὴ Ἰστορία, Ἀθῆναι 1968, σ. 706-707.

2. M. Γεδεών, Πατριαρχικοὶ Πίνακες, Κωνσταντινούπολις 1885, σ. 668, P. h. Meyer, Die Haupturkünden für die Geschichte der Athosklöster, Leipzig 1894, σ. 229-231, καὶ P. Ouspenskij, Vtoroe poutechestvie po Sf. Gore Afonskoe, μέρος δεύτερον, Μόσχα 1880, σ. 481.

χειρογράφων Πορφύριος Ouspenskij ἐκ τοῦ Ὁσίου Νικοδήμου τοῦ Ἀγιορείτου καὶ ἴδια ἐκ τῆς Ἀπολογίας αὐτοῦ, ἔνθα καὶ παραπέμπει¹.

Μετὰ πολλὰς διαμάχας, πολλοὶ Κολλυβάδες ἔξωρίσθησαν. Μετέβησαν ἴδιας εἰς τὰς Νήσους τοῦ Αἴγαιου Πελάγους καὶ τὴν ἡπειρωτικὴν Ἑλλάδα². Τοιουτορόπως ἐπετεύχθη ἡ ἐπίδρασις τῶν Κολλυβάδων καὶ εἰς τὴν λοιπὴν χώραν. Πολλοὶ γέροντες ἀσκοῦν μεγάλην ἐπίδρασιν, διὰ τῶν διαφόρων Ἱερῶν Μονῶν καὶ Σκητῶν τὰς ὁποίας ἰδρύουν. Ἐκ τῆς μοναστικῆς ταύτης ἐπιδράσεως ἔχομεν καὶ σήμερον ἐκκλησιαστικὸν ἄνδρας, ἐν Ἑλλάδι, προερχομένους ἐξ εὐθείας γραμμῆς ἐκ τῶν Κολλυβάδων. Δὲν θὰ ἥτο ὑπερβολὴ ἐὰν εἴπωμεν, δτὶ εἰς τοὺς Κολλυβάδες ὀφείλομεν τὴν ὑπαρξίν τῆς μοναχικῆς ζωῆς ἐν τῇ συγχρόνῳ Ἑλλάδι, ἐκτὸς βεβαίως τοῦ Ἀγίου Ὁρους. Οἱ Κολλυβάδες ἐπιδροῦν εἰς τὰς λαϊκὰς μάζας ὡς καὶ εἰς τὴν τάξιν τῶν διανοούμενων. Αἱ Ἱεραὶ Μοναὶ τῶν νήσων τοῦ Αἴγαιου Πελάγους διεδραμάτισαν τὸν αὐτὸν ρόλον τὸν ὅποιον διεδραμάτισεν ἡ Ὀπτινα Πουστίνια εἰς τὴν ρωσικὴν σκέψιν τὸν 18ον καὶ 19ον αἰῶνα. Ἐπίδρασιν τῶν Κολλυβάδων ἐν Ἑλλάδι ἐδέχθησαν οἱ Ἀλέξανδρος Παπαδιαμάντης καὶ Ἀλέξανδρος Μωραΐτίδης (ὅ τελευταῖος μάλιστα ἐκάρη καὶ μοναχός), ὡς ἐκείνην τὴν ὁποίαν ἐδέχθησαν ἐν τῇ Ρωσίᾳ οἱ Ντοστογιέφσκυ καὶ Γκόγκολ. Ἰδοὺ ἡ σκιαγραφία ἐνὸς κληρικοῦ κολλυβᾶ, δπως τὴν παρουσιάζει ὁ Γεώργιος Βαλέτας: «Ἄπ’ τὸν Διονύσιο... ὁ ὑποταχτικὸς Διαμαντῆς — ὁ πατὴρ τοῦ λογοτέχνου Ἀλεξάνδρου Παπαδιαμάντη — πῆρε πολλά, εὐεργετήθηκε πολύ. Ἔγκρατής, αὐστηρός, λιγόλογος, νηστευτής, φίλος τῆς τάξης καὶ τῆς αὐστηρῆς Ἐκκλησιαστικῆς Παράδοσης — σωστὸς κολλυβᾶς, ἀγρυπνιστής, πανηγυριστής, δοξολογητής, ἀφιλοχρήματος...»³.

Ἄλλα καὶ εἰς τὸ ἔξωτερικὸν ἔχουν ἐπίδρασιν οἱ Κολλυβάδες. Ὡς ἄμεσον μὲν ἐπίδρασιν θὰ ἀναφέρωμεν τὴν παρουσίαν αὐτῶν τῶν ἴδιων τῶν Κολλυβάδων εἰς τὰς Ρουμανικὰς χώρας. Ὡς ἔμμεσον δὲ ἐπίδρασιν τὴν μεταβίβασιν τοῦ πνεύματος τῶν Κολλυβάδων διὰ τοῦ Σλάβου Στάρετς Παϊσίου Βελιτσκόρσκου καὶ τῆς «Φιλοκαλίας», τόσον εἰς τὰς Ρουμανικὰς χώρας ὥσον καὶ εἰς τὴν Κάτω Ρωσίαν.

Ως πληροφοριοδότην, διὰ τὴν ἄμεσον ἐπίδρασιν, χρησιμοποιοῦμεν αὐτὸν τοῦτον τὸν Μητροπολίτην πρ. Κορινθίας Μακάριον. Εἰς τὴν πρώτην ἔκδοσιν τοῦ περὶ τῆς συχνῆς Θ. Μεταλήψεως συγγράμματός του ἀναφέ-

1. P. Ouspeński, Opravdanja Istorij Afona, Πετρούπολις 1892, ὑπ’ ἀριθμ. 75, σ. 965-966.

2. K. Βλάχον (Διακόνον), ἔ.ἄ., σ. 108, καὶ M. I. Γεδεών, Ὁ Ἀθως, Κωνσταντινούπολις 1885, σ. 152-153.

3. Γ. Βαλέτα, Παπαδιαμάντης, ἡ ζωή, τὸ ἔργο, ἡ ἐποχή του, τ. 6ος, Ἀθῆναι 1955, σ. 41.

ρεται ὅτι τὸ θέμα μετεφέρθη καὶ εἰς τὴν Τρανσυλβανίαν. «Πολλοὶ καὶ ἐμὲ ἐμέμφθησαν διὰ τὸν ἱερομόναχον, ὅστις ἐφημερεύει εἰς τὴν Κορώνην, πόλιν τῆς Τρανσυλβανίας, τὴν ὁποίαν κατὰ τὸ παρὸν παροικῶ». Ὁ ἀναφερθεὶς ἱερομόναχος ἡτο Κολλυβάς καὶ μετελάμβανε δῖς ἥ καὶ περισσοτέρας φορὰς ἐβδομαδιάως. Καὶ συνεχίζει ὁ "Ἄγιος Μακάριος" «'Ηρωτήθημεν καθήμενοι εἰς μίαν γωνίαν τοῦ Μπρασσόβου»¹.

Ἐτέραν πληροφορίαν ἀντλοῦμεν ἐκ τῶν ἐχθρῶν τῶν Κολλυβάδων καὶ μάλιστα ἐκ τοῦ προσωπικοῦ ἐχθροῦ τοῦ Ὀσίου Νικοδήμου, τοῦ Θεοδωρήτου, προηγουμένου Λαυριώτου «...ὅτι ὁ δεινὸς Νεόφυτος — πρόκειται περὶ Νεοφύτου τοῦ Καυσοκαλύβιτου — ἀρχηγὸς τοῦ τοιούτου σχίσματος, ἐφωράθη εἰς Δακίαν διάγων, ὅτι ἔβιασεν ἔναν ἀπλοῦν μοναχὸν λειτουργοῦντα τοῦ παραχωρῆσαι αὐτῷ ὄλον τὸν "Ἄγιον Ἀρτον μονονουχὴν κοινωνῆσαι..."»².

Ὑπάρχει ἔμμεσος ἐπίδρασις τῶν Κολλυβάδων εἰς τὸν "Οσίον Παΐσιον τὸν Βελιτσκόφσκου. Μετὰ τὸ λαϊκιστικὸν ρεῦμα, τὸ ὄποιον ἐσάρωσε τὴν μοχικὴν ζωὴν ἐν Ρωσίᾳ ἐπὶ Αἰκατερίνης Β', ἐμφανίζεται ὁ Στάρετς Παΐσιος. Ὑπάρχουν πολλὰ τὰ κοινὰ σημεῖα μεταξὺ τῶν Κολλυβάδων καὶ αὐτοῦ. Δὲν νομίζω ὅτι θὰ ἐκπλήξω τινά, ἐὰν ἀναφέρω ὅτι ὑπάρχουν κοινὰ σημεῖα μεταξὺ τῶν συγγραμμάτων τοῦ Ὀσίου Νικοδήμου τοῦ Ἀγιορείτου καὶ τοῦ Ὀσίου Παΐσιον Βελιτσκόφσκου. Ἀρκεῖ νὰ ἀναφέρω ὅτι τὰ 4/5 τοῦ βιβλίου τοῦ Ὀσίου Παΐσιον, «Περὶ τῆς νοερᾶς ἥ ἐσωτερικῆς προσευχῆς» ἐνυπάρχουν εἰς τὰ συγγράμματα τοῦ Ὀσίου Νικοδήμου τοῦ Ἀγιορείτου.

'Αλλ' ἂς ἴδωμεν ἐν δλίγοις, ποῖος ὑπῆρξεν ὁ Στάρετς Παΐσιος Βελιτσκόφσκυ³.

Ο Στάρετς Παΐσιος ἐγεννήθη τὸ 1722 ἐν Πολτάβῃ τῆς Οὐκρανίας. Ἐξέμαθε πρῶτα γράμματα εἰς τὸ σχολεῖον τοῦ Καθεδρικοῦ Ναοῦ τῆς γενετείρας του. Ἀργότερον εἰσῆλθεν εἰς τὴν περιώνυμον Ἐκκλησιαστικὴν Ἀκαδημίαν τοῦ Κιέβου, ἔνθα αἱ μυστικοασκητικαὶ τάσεις του καὶ ὁ πρὸς τὴν Ὁρθόδοξον Παράδοσιν διακαής του πόθος δὲν ηὔρον ἐκπλήρωσιν λόγῳ τῆς φιλορωμαϊκαθολικιζούσης τάσεως τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἀκαδημίας τοῦ Κιέβου.

Χαρακτηριστικὴ τυγχάνει ἡ δικαιολογία τοῦ ἴδιου πρὸς τὸν διευθυντὴν τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἀκαδημίας τοῦ Κιέβου, διὰ τὴν ἐγκατάλειψιν τῆς Σχολῆς. Ἡ παραπομπὴ ἥ ὅποια ἀκολουθεῖ προέρχεται ἐκ τῆς αὐτοβιογραφίας

1. [Άγιον Μακαρίου (Μητροπ. πρ. Κορινθίας)], Ἐγχειρίδιον ἀνωνύμου τινός ἀποδεικτικὸν περὶ τοῦ διτοῦ χρεωστοῦσιν οἱ χριστιανοὶ συχνότερον νὰ μεταλαμβάνωσιν... Ἐνετίησιν 1777, παρὰ Θεοκλήτου Διονυσιάτου, μοναχοῦ, "Άγιος Νικόδημος ὁ Ἀγιορείτης... Ἀθῆναι 1959, σ. 30-31.

2. Εὐλ. Κουρίλα (Μητροπολίτου πρ. Κοριτσᾶς), ἔ.ἄ.

3. A. - A. N. Ταχιάον, 'Ο Παΐσιος Βελιτσκόφσκι (1722-1794) καὶ ἡ ἀσκητικοφιλολογικὴ σχολὴ του, ἔκδ. E.M.S., I.M.X.A. ὑπ' ἀριθμ. 73, Θεσσαλονίκη 1964, C. Papouliidis, Le Starets Paissij Velitchkovskij (1722-1794), Extrait de «Theologie», Athènes 1968.

του : «Ο πρῶτος λόγος, ἔνεκα τοῦ ὁποίου ἐγκατέλειψα τὴν θύραθεν παιδείαν, εἶναι ἡ ἀμετάκλητος ἀπόφασίς μου νὰ γίνω μοναχός. Ἐπειδὴ δὲ φοβοῦμαι τὴν ἄγνωστον στιγμὴν τοῦ θανάτου, ἐπιθυμῶ δοσὸν τὸ δυνατὸν συντομώτερον νὰ μεταβῶ εἰς τοιοῦτον τόπον, δπου, Θεοῦ συνεργοῦντος, θὰ δυνηθῶ νὰ ἐκπληρώσω τὴν ἐπιθυμίαν μου. Δεύτερον, διότι ἐκ τῆς θύραθεν παιδείας δὲν αἰσθάνομαι εἰς τὴν ψυχήν μου οὐδεμίαν ὠφέλειαν, ἀκούω δὲ ἐν αὐτῇ συχνά-
κις μνημονεύομένων ἑλληνικῶν θεῶν καὶ θεαῖνῶν καὶ μύθων ποιητικῶν· ἐμί-
στησα ἐξ ὅλης ψυχῆς τὴν τοιαύτην διδασκαλίαν. Διότι ἔστω καὶ εἰς τὴν θύ-
ραθεν παιδείαν, ἐὰν οἱ διδάσκαλοι ἔχρησιμοποίουν τοὺς λόγους τῶν θεοφό-
ρων τῆς Ἑκκλησίας ἀγίων διδασκάλων, τῶν ἐκ τοῦ ἀγίου Πνεύματος διδα-
χθέντων τὸν πνευματικὸν λόγον, τότε μεγίστης ὠφελείας ἐκ τοῦ πνευματικοῦ
λόγου καὶ ἐν τῇ θύραθεν εἰσέτι παιδείᾳ θὰ ἡξιοῦντο οἱ μαθηταί. Ἀλλ’ δπως
ἐγράφη εἰς τὸ Πνευματικὸν Ἀλφάβητον — πρόκειται περὶ θρησκευ-
τικοῦ βιβλίου τῆς ἐποχῆς — «σήμερον οὐχὶ ἐκ τοῦ Ἀγίου Πνεύματος, ἀλλ’
ἐκ τοῦ λόγου τοῦ Ἀριστοτέλους, τοῦ Κικέρωνος, τοῦ Πλάτωνος καὶ τῶν λοι-
πῶν φιλοσόφων διδάσκονται, τούτου δὲ ἔνεκα ἐντελῶς ἐτυφλώθησαν ἐκ τοῦ
ψεύδους καὶ ἐπλανήθησαν ἐκ τοῦ ὀρθοῦ δρόμου ἐν τῷ νοὶ αὐτῶν καὶ διδά-
σκονται λόγους μόνον νὰ ἀποστηθίζουν. Ἔντδες τῆς ψυχῆς ἔχουν σκότος καὶ
ζόφον, ἀπασα ἡ σοφία των εὑρίσκεται εἰς τὴν γλῶσσάν των». Οὕτω κατὰ τὴν
μαρτυρίαν ταύτην, ἐκ τοιαύτης μαθήσεως δὲν δημιουργεῖται εἰς τὴν ψυχήν
μου ὠφέλεια, ὡς ἐκ τούτου δὲ φοβούμενος μήπως ἐξ αὐτῆς, ὡς καὶ εἰς πολλοὺς
συνέβη, περιπέσω εἰς διαφθοράν τοῦ νοός, τὴν ἐγκατέλειψα. Τρίτη δὲ αἰτία
εἶναι οἱ δρώμενοι καρποὶ τῆς τοιαύτης μαθήσεως εἰς τὰ ἐκκλησιαστικὰ πρό-
σωπα τοῦ μοναχικοῦ τάγματος, τὰ ὁποῖα, ὡς κοσμικοί τινες ἀξιωματοῦχοι,
διαβιοῦν ἐν μεγάλῃ τιμῇ καὶ δόξῃ καὶ ἐν πάσῃ τῇ τοῦ σώματος ἀναπαύσει,
διὰ πολυτιμοτάτων ἐνδυμάτων κεκοσμημένα καὶ ἐπὶ καλῶς ἐκλελεγμένων
ἀλόγων καὶ λαμπροτάτων ἀμαξῶν ταξιδεύοντα. Οὐχὶ κρίνων τὰ ἐν λόγῳ
πρόσωπα, λέγω ταῦτα· μή γένοιτο! Ἀλλὰ φοβούμενος καὶ τρέμων μήπως καὶ
ἐγώ, φοιτήσας ἐπὶ μακρὸν ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ καὶ διδαχθεὶς τὴν θύραθεν σο-
φίαν, γενόμενος δὲ καὶ μοναχός, οὐχὶ μόνον εἰς ταῦτα, λόγῳ τῆς ἀδυναμίας
τῆς ψυχῆς μου, ἀλλὰ εἰς μεγαλύτερον ζόφον περιέλθω, πεσών εἰς πάντα τὰ
ψυχικά καὶ σωματικά πάθη. Αὐτοὶ εἶναι οἱ λόγοι, ἔνεκα τῶν ὁποίων ἐγκατέ-
λειψα τὴν θύραθεν παιδείαν»¹.

Ο Παΐσιος, μετὰ περιπλάνησιν πρὸς ἔξεύρεσιν πνευματικοῦ πατρός,
ἀπεφάσισε νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν πατρίδα του καὶ νὰ ἀσκητεύσῃ εἰς τὸ Ἀγιον
Ὄρος.

Εἰς τὴν κοιτίδα τοῦ ἀσκητισμοῦ παρέμεινεν δι Παΐσιος ἐπὶ 17 ἔτη (1746-

1. A. - A. N. Ταχιάον, ἔ.ἄ., σ. 25-26.

1763). Φύσις ρέπουσα πρὸς τὸν ἐρημιτισμὸν καὶ τὴν ἡσυχίαν ἐνδιεφέρθη κυρίως διὰ τὰ χειρόγραφα τῆς μυστικῆς θεολογίας. Ἀργότερον, ὅταν ἐπέστρεψεν εἰς τὴν σημερινήν Ρουμανίαν, — ὅπου ἐπὶ πολλὰ ἔτη ὑπῆρξεν ὁ ἡγούμενος τῶν μονῶν τοῦ Secu καὶ τοῦ Neamțu — εἶχε μετ' αὐτοῦ πλῆθος μεταφρασμένων χειρογράφων εἰς τὴν ἐκκλησιαστικο-σλαβωνικὴν γλῶσσαν ἐκ τῆς ἑλληνικῆς. Τὸ «παράδοξον» εἶναι ὅτι ὁ Παΐσιος δὲν ἐκδίδει τὰ κείμενα αὐτά, διότι ἀναφέρονται κυρίως εἰς τὴν μυστικὴν θεολογίαν καὶ τὸν ἡσυχασμόν. Περὶ τὰ 20 ἔτη τὰ κείμενα ταῦτα ἀποτελοῦν τὸ ἐντρύφημα τῶν μοναχῶν οἱ ὄποιοι μετενάστευσαν ἐκ τοῦ Ἀγίου Ὄρους — μετὰ τοῦ Παΐσιου — εἰς τὰς Ρουμανικὰς χώρας τὸ 1763. Τὸ λαϊκιστικὸν ρεῦμα, τὸ ὄποιον ἔπνεεν εἰς τὰς σλαβικὰς χώρας τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, δὲν ἐπέτρεπε τὴν παρουσίασιν κειμένων περὶ τῆς νοερᾶς προσευχῆς.

Ἡ παρουσίασις ὅμως τῆς «Φιλοκαλίας», εἰς τὸν Ἐλληνικὸν κόσμον, παρέχεται ὡς καλὴ εὐκαιρία διὰ μίαν μετάφρασιν εἰς τὴν ἐκκλησιαστικο-σλαβωνικὴν γλῶσσαν. Καὶ ἐδῶ ἔγκειται ἡ συμβολὴ τοῦ Σλάβου Στάρετς Παΐσιου, ὅτι ἐγνώρισε τὸ ἔργον τῶν Κολλυβάδων εἰς τὸν σλαβικὸν κόσμον¹.

Ἡ ἑλληνικὴ «Φιλοκαλία» ἔξεδόθη τὸ πρῶτον ἐν Βενετίᾳ, «διὰ δαπάνης τοῦ Ἰωάννου Μαυροκορδάτου», «παρὰ Ἀντωνίῳ τῷ Βόρτολι» τὸ 1782, καὶ εἶχεν ὡς πλήρη τίτλον : «Φιλοκαλία τῶν Ἱερῶν Νηπτικῶν, συνερανισθεῖσα παρὰ τῶν Ἀγίων καὶ Θεοφόρων Πατέρων ἡμῶν, ἐν ᾧ, διὰ τῆς κατὰ τὴν πρᾶξιν καὶ θεωρίαν ἡθικῆς φιλοσοφίας, ὁ νοῦς καθαίρεται, φωτίζεται καὶ τελειοῦται». Ἔξεδόθη διὰ δευτέρων φορὰν ἐν Ἀθήναις τὸ 1893 καὶ διὰ τρίτην, εἰς 5 πλέον τόμους, ἀπὸ τοῦ ἔτους 1957 καὶ ἐντεῦθεν. Ὁλίγα ἔτη μετὰ τὴν πρώτην ἔκδοσιν αὐτῆς, ἡ «Φιλοκαλία» μετεφράσθη εἰς τὴν ἐκκλησιαστικο-σλαβωνικὴν γλῶσσαν, ὡς ἀνεφέρθη, ὑπὸ τοῦ Στάρετς Παΐσιου Βελιτσκόφσκου. Τὸ ἔργον ἐκυκλοφόρησεν ὑπὸ τὴν ἐπικεφαλίδα «Ντομπροτολιούμπιε», ἐν Πετρουπόλει τὸ 1793. Ἐκ τῶν 36 κεφαλαίων τῆς ἑλληνικῆς «Φιλοκαλίας» ὁ Στάρετς Παΐσιος μετέφρασε μόνον 15. Ἐπηκολούθησαν πολλαὶ ἐκδόσεις καὶ ἐπανεκδόσεις τῆς «Φιλοκαλίας» εἰς τὴν ἐκκλησιαστικο-σλαβωνικὴν γλῶσσαν καὶ εἰς τὴν ρωσικὴν. Ἀνεφέρομεν ἐνταῦθα, καὶ χάριν συντομίας μόνον, ἐκείνην τοῦ Ἐπισκόπου Κοστρώμα Ἰγνατίου Μπριαντσανίνωφ (1807-1867) καὶ ἐκείνην τοῦ Ἐπισκόπου Ταμπώφ Θεοφάνους Γκόβορωφ τοῦ ἐπονομαζομένου : Ἐγκλείστου (1815-1894).

Ἄξιόλογος τυγχάνει ἡ εἰς τὴν ρουμανικὴν γλῶσσαν μετάφρασις τῆς «Φιλοκαλίας». Τὴν μετάφρασιν αὐτὴν ἀνέλαβε νὰ παρουσιάσῃ ὁ ἰερεὺς Δη-

J. J. M e y e n d o r f f , Saint Gregoire Palamas et la mystique orthodoxe, Paris (Seuil) 1959, pp. 148, 161, P. K o v a l e v s k é , Saint Serge et la spirituality Russe, Paris (Seuil) 1958, p. 146, καὶ B. B o b r i n s k y , Histoire du monachisme orthodoxe après le VIe siècle, «Contacts» (Paris), 30 (1960), p. 87.

μήτριος Στανιλόε, καθηγητής τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς Βουκουρεστίου, γνωστὸς διὰ τὰς περὶ τοῦ Ἀγίου Γρηγορίου Παλαμᾶ ἐργασίας αὐτοῦ, ἔχων ὡς βάσιν τὴν δευτέραν εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν ἐκδοσιν τῆς «Φιλοκαλίας». Τὸ ἔργον ἐπρόκειτο νὰ παρουσιασθῇ εἰς σειρὰν τόμων, ἐκ τῶν ὅποιων μόνον τέσσαρες εἶδον τὸ φῶς μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1946-1948, διότι ὁ ἵερεὺς καὶ καθηγητῆς πανεπιστημίου Δημήτριος Στανιλόε ἐθυσιάσθη εἰς τὸν βωμὸν τῆς κομμουνιστικῆς θηριωδίας!

Ἡ εἰς τὴν ἀγγλικὴν γλῶσσαν μετάφρασις μέρους τῆς «Φιλοκαλίας» εἶχεν ὡς βάσιν τὴν ρωσικὴν ἐκδοσιν τοῦ Ἐπισκόπου Θεοφάνους¹.

Ἡ εἰς τὴν γαλλικὴν γλῶσσαν μετάφρασις μέρους τῆς «Φιλοκαλίας» εἶχεν ὡς βάσιν τὴν ἑλληνικὴν ἐκδοσιν τῆς Βενετίας (1782) καὶ τῶν Ἀθηνῶν (1893)².

Ἡ εἰς τὴν γερμανικὴν γλῶσσαν ἐκδοσις τῆς «Φιλοκαλίας» εἶναι μετάφρασις τῆς μεταφράσεως εἰς τὴν γαλλικήν³.

Σήμερον ὅμως εἴμεθα πλέον εὐτυχεῖς τῶν Ἑλλήνων θεολόγων τοῦ 17ου, 18ου καὶ 19ου αἰώνος, διότι ζῶμεν εἰς τὴν ἐποχὴν κατὰ τὴν ὅποιαν κείμενα νηπτικῶν πατέρων τῆς Ὁρθοδόξου Ἔκκλησίας, δηλ. «Ἡ Φιλοκαλία τῶν Ἱερῶν Νηπτικῶν», βλέπουν τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος καὶ εἰς τὴν ἴσπανικὴν γλῶσσαν!⁴

Ο Στάρετς Παΐσιος Βελιτσκόφσκυ ἀπεβίωσε τὸ ἔτος 1794 εἰς ἡλικίαν 72 ἐτῶν. «Ἡ συμβολὴ τοῦ Παΐσιου — γράφει χαρακτηριστικῶς ὁ καθηγητῆς Ἀντώνιος - Αἰμίλιος Ταχιάος — καὶ τῆς μολδοσλαβικῆς σχολῆς αὐτοῦ εἰς τὴν πνευματικὴν ζωὴν τῶν ρουμανικῶν χωρῶν ἔγκειται ἀφ' ἐνὸς μὲν εἰς τὴν ἀναμόρφωσιν τοῦ μοναχικοῦ βίου, ἀφ' ἐτέρου δὲ εἰς τὴν ἀνανέωσιν τοῦ καθερᾶς πατερικοῦ ἀσκητικοῦ καὶ μυστικοῦ πνεύματος καὶ τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ θεωρητικοῦ στοιχείου εἰς τὸν μοναχισμὸν»⁵.

Ἡ ἐποχὴ μὲ τὴν ὅποιαν ἀσχολούμεθα τυγχάνει ἐποχὴ πλουσίας παρου-

1. E. Kadloubovsky - G. E. H. Palmer, *Writings from the Philocalia on Prayer of the Hart*, translated by..., London (Faber and Faber Ltd) 1951, καὶ Τῶν αὐτῶν, *Early Fathers from the Philocalia*, London (Faber and Faber Ltd) 1954.

2. J. Gouillard, *Petite Philocalie de la Prière du Cœur*, traduite et présentée par... Paris (*Cahiers du Sud*) 1953.

3. J. Gouillard, *Kleine Philocalie zum Gebet des Herzens*, Herausgegeben von... Zürich (Thomas Verlag) 1957.

4. M. Dietz, *Textos de Espiritualidad Oriental*, Madrid (Rialp) 1960 — Βλ. καὶ K. Κ. Παπούλιδη, Αἱ ἐκδόσεις τῆς «Φιλοκαλίας» καὶ τοῦ «Ἐνεργετινοῦ», «Ἀπόστολος Ἀνδρέας» 6/6/1962, τοῦ αὐτοῦ, Μαρτυρίαι περὶ τῆς ἐκδόσεως τῆς «Φιλοκαλίας», «Ἀπόστολος Ἀνδρέας» 4/7/1962, τοῦ αὐτοῦ, Αἱ μεταφράσεις τῆς «Φιλοκαλίας», «Ἀπόστολος Ἀνδρέας», 11/17/1962.

5. A. - A. Ταχιάον, ᷂.α., σ. 66.

σίας τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης καὶ τοῦ ἐλληνικοῦ πολιτισμοῦ εἰς τὰς Ρουμανικὰς χώρας. Ἀλλωστε καὶ δὲ Στάρετς Παΐσιος ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος ἀνὴρ τῆς ἐποχῆς του, ὁ ὅποιος ἀντελήφθη τὴν ἀξίαν τῶν μεταφράσεων τῶν ἀσκητικῶν κειμένων εἰς τὴν ἐκκλησιαστικο-σλαβωνικὴν γλῶσσαν κατ' εὐθεῖαν ἐκ τῆς ἐλληνικῆς καὶ δοχεὶ διὰ τῆς λατινικῆς, βουλγαρικῆς ἢ σερβικῆς γλώσσης¹.

Κατὰ τὴν γνώμη μου σφάλλεται κοὶ ἔνας N. Iorga, ὅταν ὑποστηρίζῃ ὅτι οἱ "Ἐλληνες ἡθέλησαν, τὸν 18ον αἰῶνα, νὰ μεταβάλουν τὰς Ρουμανικὰς Χώρας εἰς μίαν δευτέραν Ἐλλάδα, διότι" Ἄλλο πράγμα τὸ «ἐξελληνίζω» καὶ ἄλλο τὸ «μεταλαμπαδεύω τὸν ἐλληνικὸν πολιτισμό»². Οἱ βόρειοι γείτονές μας, δυνατοὶ χωρίζονται αὐτὸν τὸν ἐλληνικὸν πολιτισμό³. Οἱ βόρειοι γείτονές μας, δυνατοὶ χωρίζονται αὐτὸν τὸν ἐλληνικὸν πολιτισμό³.

Ίδου τί γράφει χαρακτηριστικῶς ὁ N. Iorga περὶ τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης εἰς τὰς Ρουμανικὰς χώρας κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα : «Οἱ "Ἐλληνες οἱ ὅποιοι ἐπίστευον ὅτι γνωρίζουν τὴν εὐπειθῆ καὶ ἀγόγγυστον ψυχολογίαν τῶν τροφίμων αὐτῶν τῶν Β(α)λάχων, ἐφαντάζοντο ὅτι ἡδύναντο νὰ χρησιμοποιήσουν τὴν κατάστασιν ταύτην πρὸς ἔξυπηρέτησιν τῶν ἑθνικῶν των σκοπῶν. "Ἐδωσαν χαρακτῆρα ἀπολύτως ἐλληνικόν εἰς τὴν Ἀκαδημίαν τοῦ Ἰασίου καὶ ἰδίως εἰς ἐκείνην τοῦ Βουκουρεστίου. Ἐκολάκευον τὴν ἀριστοκρατίαν, ἡ ὅποια προετίμα κατὰ τὰς συζητήσεις τὴν κομψότητα τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς, οὐχ ἥττον καὶ τῆς νέας ἐλληνικῆς. Ἐσκέφθησαν ἄλλωστε (οἱ "Ἐλληνες) νὰ καταστήσουν τὴν πρωτεύουσαν τῆς Β(α)λαχίας Νέας Ἀθήνας τοῦ μέχρις τῶν Καρπαθίων Ἐλληνισμοῦ. Δὲν δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι ἀπέτυχον παντελῶς»³.

Οὔτε δὲ Στάρετς Παΐσιος Βελιτσκόφσκυ, ἀλλὰ οὔτε καὶ οἱ τρεῖς ἀναφερόμενοι "Ἐλληνες Κολλυβάδες" εἶχον νὰ ἐπιλύσουν προβλήματα ἑθνισμοῦ.

Παρεξηγήθησαν οἱ Κολλυβάδες ὑπὸ τῶν συγχρόνων των, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῶν σημερινῶν εἰσέτι μελετητῶν.

"Ἄσ μὴ λησμονῶμεν ὅτι πολλοὶ τῶν σημερινῶν κριτῶν των εἴτε εὐρίσκονται εἰς τὴν παράταξιν τῶν «օύμανιστῶν» εἴτε δὲν κατέχουν καλῶς τὸ θέμα καὶ πάντα τὰ προβλήματα τῆς ἐποχῆς. Οἱ κριταὶ τῶν Κολλυβάδων χρησιμοποιοῦν ἐνίστε καὶ παραπομπὰς ἐκ τοῦ Ἀδαμαντίου Κοραῆ, ὅστις ἔψεξε τὸν «φιλοτουρκισμὸν» τοῦ ἴερομονάχου Ἀθανασίου τοῦ Παρίου. Λησμονοῦν τὰς θέσεις τοῦ παλαμισμοῦ ἐπὶ τῶν σχέσεων μετὰ τῶν Οθωμανῶν, ἀλλὰ

1. C. Papouliidis, *Le Starets Paissij Velitchkovskij* Ε.ά., σ. 12.

2. K. K. Παπουλίδη, "Ηρωικές προοωπικότητες τῆς ἐκκλησίας στὴν ὑπηρεσία τοῦ Μακεδονικοῦ Ἀγῶνος (διάλεξις), ἔκδ. Ε.Μ.Σ., Μακεδονικὴ Λαϊκὴ Βιβλιοθήκη ἀρ. 20, Θεσσαλονίκη 1968, σ. 11.

3. N. Iorga, *Histoire des Roumains et leur civilisation*, Paris (Paulin) 1920, p. 237.

καὶ γενικῶς λησμονοῦν τὴν ψυχολογίαν ἐνὸς μεγάλου μέρους τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ τῆς ἐποχῆς ὁ ὄποιος ἐπανελάμβανεν τό :

«Κάλλιο Μουεζίνη στὴν Ἀγιά - Σοφιά, παρὰ τὴν Τιάρα τοῦ Πάπα».

Σήμερον ἐν Ἑλλάδι πολλοὶ ἀγαποῦν νὰ ἀναφέρωνται εἰς τὸν Κολλυβάδες. Κατὰ τὴν γνώμην μου οὐδὲν θρησκευτικὸν κίνημα εἰς τὴν Νεωτέραν Ἑλλάδα ἐφρόντισε νὰ συνεχίσῃ τὴν θρησκευτικὴν γραμμὴν τῶν κολλυβάδων. Οἱ λέγοντες δτι εἶναι συνεχισταὶ τῶν Κολλυβάδων καὶ γενικῶς τῆς γραμμῆς αὐτῶν δὲν ἔχουν Θεολογίαν. «Οσον ἀφορᾷ τὰς θεολογικὰς καὶ θρησκευτικὰς ἐκδόσεις, δυστυχῶς, ἀρκοῦνται εἰς ἐπανεκδόσεις.

Παρεξηγήθησαν οἱ Κολλυβάδες πολὺ ἀδίκως. Οἱ διάφοροι ἐρευνηταὶ δὲν ἡθέλησαν νὰ τοὺς ἔξετάσουν ἐντὸς τῶν πλαισίων τῆς παραδοσιακῆς γραμμῆς. Ἡγωνίσθησαν διὰ τὴν Ὁρθόδοξον Παράδοσιν οἱ Κολλυβάδες. Ἐχω τὴν γνώμην δτι ὑπάρχει Θεολογία τῆς Ἰστορίας. Εἰς τὸ κινούμενον διὰ τὴν ἀπελευθέρωσίν του Ἑλληνικὸν γένος, μία ὅμας ἀνδρῶν πιστῶν εἰς τὴν Παράδοσιν ἐφρόντισε νὰ ὑπενθυμίσῃ εἰς τὸν «Ἐλληνας τὰ πρὸς τὴν Ἱερὰν Παράδοσιν καθήκοντά των ὡς καὶ νὰ τοὺς προετοιμάσῃ πνευματικῶς. Ἡ πνευματικὴ αὕτη ἀφύπνησις ἔσχε πλεῖστα ὅσα διφέλη καὶ διὰ τοὺς λοιποὺς λαοὺς τῆς Βαλκανικῆς. Ἐὰν πολλὰς φορὰς δὲν είχον οἱ Κολλυβάδες τὰ ἀπαραίτητα διὰ τὸν ἀγῶνα ὅπλα (ἀπαραίτητος μόρφωσις, θεολογικὰ πλαίσια), δὲν πρέπει, ἀβασανίστως, νὰ τὸν κατηγοροῦμεν ὡς... ἀγραμμάτους.

Εἰδικῶς διὰ τὸν δσιον Νικόδημον καὶ διὰ τὸ προσφερθὲν ὑπ' Αὐτοῦ ἔργον ἐν τῇ Ἑκκλησίᾳ καὶ παιδείᾳ τοῦ 18ου αἰῶνος, κρίνω σκόπιμον νὰ ἀναφέρω μέρος ἐπιστολῆς ἀποσταλείσης ἐκ μέρους τοῦ μαρτυρικοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Γρηγορίου Ε', πρὸς τὸν «Οσιον, ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς ἐκδόσεως μίας μελέτης Νικοδήμου τοῦ Ἀγιορείτου : «Γίγνωσκε οὖν, ἀγαπητέ, δτι ἐκ τῆς θεωρίας καὶ μελέτης τούτων, ἡμεῖς μὲν ὠφελήθημεν, τὴν δὲ λογιότητά σου ἐμακαρίσαμεν διὰ τὴν δοθεῖσαν¹ σοι Χάριν παρὰ τοῦ Ἀγίου Πνεύματος, καὶ τὸν ἔνθεον ζῆλον, ὃν καταβάλλεις εἰς τὴν κοινὴν ὠφέλειαν»¹.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Κ. ΠΑΠΟΥΛΙΔΗΣ

1. Νικοδήμου τοῦ Ἀγιορείτου, Κῆπος Χαρίτων, Βενετία 1919, σ. ε'.

RÉSUMÉ

Constantin Paoulidis, Influence spirituelle athonite aux Balkans au XVIIIe siècle.

L'auteur examine la vie et l'œuvre de Nicodème L'Hagiorite (1749-1809), canonisé par le Patriarchat de Constantinople en 1955, qui œuvra avec ses amis Mgr Macaire de Corinthe (1731-1805) et Athanase de Paros (1723-1813) à la renaissance spirituelle athonite du XVIIIe siècle.

L'auteur localise le mouvement dit «des Kollyvistes» au XVIIIe et XIXe siècle et constate que les «Kollyvistes» ont exercé leur influence en dehors de la Grèce, surtout dans les Pays Slaves par l'intermédiaire de Starits Paissij Velitchkovskij (1722-1794).